

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра германської і фіно-угорської філології

Курсова робота

на тему: Територіальна диференціація лексики в англійській та українській
мовах

Студентки групи Па 05-20
факультету германської філології
денної форми навчання
спеціальності 035 Філологія (Германські мови та літератури (переклад
включно), перша – англійська)
Шульги Світлани Вікторівни

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Субота Сергій Володимирович

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ 2023

Ministry of Education and Science of Ukraine

Kyiv National Linguistic University

Chair of Germanic and Finno-Ugrian Philology

Term Paper

Territorial differentiation of lexicon in English and Ukrainian

SVITLANA SHULHA

Group Pa 05-20

Germanic Philology Faculty

Research Adviser

Assoc. Prof

PhD (Linguistics)

SERHIY SUBOTA

Kyiv 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕРИТОРІАЛЬНА ПРИВ'ЯЗАНІСТЬ ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ МОВИ	6
1.1. Сучасні підходи до вивчення локальних варіантів мови.....	6
1.2. Діалектний та соціолектний рівні вияву лексичних особливостей	8
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЛЕКСИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	11
2.1. Закономірності територіальної диференціації лексики в сучасній англійській мові.....	11
2.2. Особливості територіальної диференціації лексики в сучасній українській мові	15
ВИСНОВКИ	20
РЕЗЮМЕ	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	23

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Одним із критеріїв поділу мовного матеріалу на різноаспектні типи є територіальний чинник. Він позначає локалізацію розвитку окремого варіанту мови, внаслідок якого протягом певного часу здійснюється формування місцевого діалекту або говірки.

Розвиток територіальних варіантів мови знаходить своє відображення як у розширенні та оновленні словникового складу, так і в змінах способів номінації. Мовні зміни «на переломі» суспільного життя безпосередньо відображаються у діалектних текстах, які тяжіють до норм розмовного стилю.

В останні десятиріччя інтерес мовознавців до діалектологічної проблематики суттєво зростає. Це пояснюється тим фактом, що діалекти й говірки є рівнем мови, що охоплює різні прошарки її носіїв, активно впливає на літературну форму і почасти суттєво її трансформує. До того ж, діалект також зазнає змін, що дозволяють спостерігати розвиток територіального варіанту тієї чи іншої мови.

Попри те, що тематика, пов'язана з територіальними варіантами мови, досліджена в мовознавчій літературі недостатньо, актуальність її є дуже високою, оскільки діалект є відображенням мовної ситуації та номінативних потреб, які має сучасне суспільство в силу неоднорідності його структури. Він дозволяє розширити межі пізнання лексики, постає чинником формування новітніх явищ у структурі мови, зокрема, в межах її словникового складу.

Об'єктом дослідження є територіально диференційована лексика в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є специфіка територіальної диференціації лексики в англійській та українській мовах.

Мета роботи: дослідження особливостей територіальної диференціації лексики в англійській та українській мовах.

Завдання роботи. Для досягнення зазначеної мети в роботі були поставлені та вирішені наступні **завдання:**

1. Розглянути сучасні підходи до вивчення локальних варіантів мови;
2. Охарактеризувати діалектний та соціолектний рівні вияву лексичних особливостей;
3. Визначити закономірності територіальної диференціації лексики в сучасній англійській мові;
4. Проаналізувати особливості територіальної диференціації лексики в сучасній українській мові.

Методи дослідження, використані в роботі – аналіз, систематизація та узагальнення знань.

Наукова новизна дослідження тісно пов'язана з високою актуальністю досліджень діалектної лексики в сучасному мовознавстві. У роботі визначено провідні характеристики аналізованого явища, спроектовано перспективи його вивчення, виокремлено ключові механізми класифікації територіальних варіантів української та англійської мови.

Теоретичне та практичне значення роботи. Отримані результати окреслюють провідні характеристики сучасної англійської та української діалектної лексики. Робота може використовуватися спеціалістами з діалектології, перекладу, мовознавства, лінгвістики.

Структура дослідження зумовлена специфікою предмету та логікою розкриття теми дослідження, а також метою та головними завданнями роботи. Вона включає в себе вступ, два розділи, висновки та список використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕРИТОРІАЛЬНА ПРИВ'ЯЗАНІСТЬ ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ МОВИ

1.1. Сучасні підходи до вивчення локальних варіантів мови

Коли йдеться про діалектологію в цілому, то найчастіше послуговуються терміном діалект у значенні «різновид національної мови, якому властива відносна структурна близькість і який є засобом спілкування людей, об'єднаних спільністю території».

Але коли постає проблема дослідження специфічних ознак різних мовних рівнів (фонетики, лексики, граматики, словотвору, граматики) на конкретних територіях, слід розмежовувати такі поняття, як говірка, говір, діалект і наріччя.

Говірка– це найдрібніша діалектна одиниця, що охоплює мову одного, а іноді й кількох цілком однотипних з мовного погляду населених пунктів [Бевзенко 2010, с. 14].

Говір– це група однотипних говірок, що споріднені між собою низкою «специфічних мовних ознак, якими вони більш-менш відчутно відрізняються від інших груп говірок» [Бевзенко 2010, с. 15].

Часто у значенні «говір» використовують термін «діалект», проте ці два поняття не є тотожними.

Діалект– це група споріднених говорів, що характеризуються системою спільних «ознак, якими ця група виразно відрізняється від іншої групи говорів» [Аркушин 2012, с. 19].

Наріччя – це найбільша діалектна одиниця певної мови, до складу якої входять однотипні діалекти цієї мови, що мають низку «спільних мовних рис, якими вони виразно відрізняються від інших наріч». У працях минулого століття побутувало також поняття діалектна група, проте більш логічним, на нашу думку, є використання терміна наріччя [Аркушин 2004, с. 65].

Формування діалектів та наріч кожної національної мови пов'язане з давнім групуванням населення на певній території, різними колонізаційними рухами, взаємовідносинами усіх народів, які розвивались століттями.

У лінгвістичній літературі виокремлюють два підходи до визначення діалектизмів: 1) це всі слова, уживані в говірці; 2) говіркові слова, що відсутні у літературній мові або відрізняються від нормативних слів. Останнє визначення закріплене Г. Півтораком: «Діалектизм – позанормативний елемент літературної мови, що має виражену діалектну віднесеність» [Півторак 2011, с. 146]. Саме у такому значенні використовують термін діалектизм у школі та у виші. Перевірити слово, чи воно говіркове, діалектне, чи літературне, можна за словниками: СУМ, ВТССУМ, орфографічним, словником наголосів тощо.

Під час збирання матеріалу для діалектологічних досліджень користуються анкетним та експедиційним методами. Другий є значно ефективнішим [Гриценко, Хобзей 2006, с. 43].

Основними методами дослідження діалектного матеріалу є описовий (монографічний) та лінгвогеографічний (метод лінгвістичного картографування). Другий метод є досить перспективним. Його використовують для визначення територіального поширення говорів і діалектних явищ, встановлення їх класифікації [Аркушин 2000, с. 19]. Суть методу полягає в тому, що на географічну карту-бланківку наноситься певним способом те чи інше мовне явище. Якщо з'єднати лінією ті населені пункти, що стоять на межі різного відбиття цього явища в говорах, то вийде розмежувальна лінія (ізоглоса), яка чітко вкаже на його ареал і межі поширення. Зібрання лінгвістичних карт називають лінгвістичним, або діалектологічним атласом [Бевзенко 2013, с. 11].

1.2. Діалектний та соціолектний рівні вияву лексичних особливостей

Мовну варіативність диференціюють з огляду на географічні характеристики, з одного боку, й у площині структури соціальних відносин – з іншого. Соціально зумовлену варіативність мовної структури автор визначає як соціолект, який тлумачиться ним як система лінгвістичних знаків і синтаксичних конструкцій, уживаних окремою соціальною групою [Римашевський 2010, с. 242].

Соціальна група характеризується О. Кондратюк як порівняно стала спільнота, що є складовою певного суспільства й відзначається єдністю інтересів, норм поведінки, соціально-психологічних ознак, цінностей тощо. При цьому, автор виокремлює систему параметрів, що визначають становище індивіда в суспільстві: стать, раса, дохід (заробітна плата), етнічна належність, віросповідання, престиж, місце проживання, влада, політична орієнтація, походження, мова, вік, адміністративна посада, інтелігентність тощо [Кондратюк 2005, с. 28].

Запропоновані параметри можуть визначати й окремого індивіда, і соціальну групу. Сукупність цих параметрів встановлює, на думку автора, місце індивіда або групи в соціальній структурі [Нужна 2015, с. 8].

Як відомо, «діалект» розуміється як різновид загальнонародної мови, що вживається порівняно обмеженим числом людей, пов'язаних територіальною, соціальною, професійною спільністю [Куриленко 2004, с. 109]. При цьому діалект (на відміну від варіанту мови) функціонує поряд з літературною нормою і не може виділитися в окрему самостійну мову.

Діалектизми відображають процеси засвоєння літературною мовою того чи іншого територіального елемента народної розмовної мови або регіональних варіантів літературної мови. Художня література, усне мовлення, лексикографічна праця (діалектні та словники змішаного типу) та

публіцистика є головними джерелами розвитку та подальшого переходу діалектизмів у літературну мову.

Діалектизм – поняття змінюване, яке формується разом із виробленням і усталенням літературних норм. Так сьогодні літературну мову поповнили в минулому діалектизми бануш, ватра, легінь, трембіта, літепло та ін., які фіксують всі сучасні словники української мови [Ващенко 2017, с. 63].

Використання діалектизмів у мові художньої літератури стилістично марковане: мовна характеристика героїв, відтворення місцевих особливостей культури і т.п. Дослідники поділяють тексти із говірковими елементами на: а) зі значним насиченням діалектизмів або такі, що стилізовані під якийсь діалект, однак орієнтовані на літературну норму; так під гуцульський діалект стилізовані художні твори Г. Хоткевича «Кам'яна душа», «Олекса Довбуш», М. Влад «Стрітинє», М. Коцюбинського «Тіні забутих предків», конфесійні тексти – пастирські послання А. Шептицького «До моїх любих гуцулів»; б) тексти, орієнтовані на діалект, а не на літературну мову, наприклад, гуцульський діалект олітературено в художніх творах П. Шекерика-Дониківа «Дідо Иванчік», О. Манчука «Жиб'ївські новелі», «Ади жию» [Гриценко, Хобзей 2006, с. 83].

Щодо терміна «соціолект», то він виник у лінгвістиці відносно нещодавно, а саме в другій половині 20 ст. Цей термін утворений з двох частин: *соціо-*, що вказує на відношення до суспільства, і «*діалект*»; це, по суті, стягнення в одне слово словосполучення «*соціальний діалект*».

У визначенні О. Кондратюк, соціолект є сукупністю мовних особливостей, властивих будь-якій соціальній групі – професійній, становій, віковій тощо – в межах тієї чи тієї підсистеми національної мови [10].

У розмовно-побутовій лексиці авторка виокремлює дві групи:

- 1) загальнонародна розмовно-побутова лексика;
- 2) соціально обмежена розмовно-побутова лексика.

При цьому до другої групи О. Кондратюк відносить діалектизми,

розмовні професіоналізми, арготизми тощо [Кондратюк 2005, с. 29].

Згідно з її баченням, прикладами соціолектів можуть слугувати особливості мови солдатів (солдатський жаргон), школярів (шкільний жаргон), кримінальний жаргон, арго хіпі, студентський сленг, професійна «мова» тих, хто працює з комп'ютерами, різноманітні торговельні арго (наприклад, торговців наркотиками) тощо.

Термін «соціолект» є цілком зручним, на її думку, для позначення різноманітних і несхожих один з одним мовних утворень, наділених загальною ознакою, що їх об'єднує: ці утворення задовольняють комунікативні потреби соціально обмежених груп людей [Селіванова 2008, с. 132].

Отже, соціолекти не становлять цілісних систем комунікації. Це особливості мови, наприклад, у вигляді слів, словосполучень, синтаксичних конструкцій, особливостей наголосу тощо. Основа соціолектів буває словниковою та граматичною, й зазвичай вона мало чим відрізняється від характерної бази для певної національної мови.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ЛЕКСИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

2.1. Закономірності територіальної диференціації лексики в сучасній англійській мові

Перш ніж почати характеризувати сучасні особливості діалектного поділу англійської мови, розглянемо англійську мову в діахронічному аспекті.

У давньоанглійській мові не було помічено сильного домінування якогось одного діалекту над всіма іншими: нортумберійський діалект змінив мерсійський, який поступився місцем вессекському. Це було початковою стадією формування загальнонародної англійської мови.

В умовах чільної ролі французької мови в середньоанглійський період англійські діалекти були в рівномірно «пригніченому стані, але незважаючи на це, вони продовжували активно розвиватися.

Новоанглійський період характеризувався піднесенням норми, зниженням статусу і сфери функціонування територіальних діалектів. Період з 17 століття по 20 століття був часом безроздільного царювання норми в англійській мові, проте ситуація в кінці 20 століття – на початку 21 століття демонструє зміну характеру відносин між варіантами англійської мови [Viber 2003, p. 321].

Сучасну діалектологічну ситуацію у Великобританії не можна охарактеризувати як просту: північні діалекти поділяються на три підгрупи; середні діалекти – на десять підгруп; східні – на п'ять; західні – на дві підгрупи; південні – на десять підгруп. Фактично, кожне графство в Англії відрізняється своїм діалектом, не кажучи про Шотландію, Уельс, Північну Ірландію. Необхідно додати, що всі ці діалекти «живі», люди ними послуговуються, а іноземцю, який вивчав, нехай навіть на дуже хорошому

рівні, Standard English (SE), зрозуміти цю «неправильну» англійську просто неможливо.

Які ж основні ознаки, що відрізняють соціально-територіальний діалект Estuary English, і що послужило імпульсом для його успішного просування в суспільстві? Що призвело до ситуації диглосії, тобто протиставлення регіональних мовних форм в просторіччі і літературної мови, представленої формою Standard English?

Глобалізація англійської мови, про яку так багато говорять і пишуть, як всі складні явища, є палицею з двома кінцями.

Поряд з підвищенням престижності англійської мови вона призвела до того, що в таких “демократичних” умовах «чиста» англійська для багатьох носіїв англійської мови вже не була нічим іншим, як методом більш-менш виразної комунікації. Тільки в столиці Великобританії проживає більш ніж 300 етнічних груп. Лінгвістична ситуація дуже непростя: між собою одноплемінники говорять рідною мовою, з британцями і представниками інших національностей – англійською. При різних системах артикуляції, ритму, темпу ця нова англійська звучить часом екзотично [Rosewarin 1984, p. 31].

Незважаючи на своє упередження проти іноземних мов, англійці змушені звертати увагу на чужі мови. Цей чинник сприяв зниженню престижу SE – адже самим англійцям теж доводиться спілкуватися і досягати порозуміння з представниками інших етнічних громад.

Екстралінгвістичні фактори теж багато в чому сприяли поширенню EE. Це, перш за все, вплив засобів масової інформації, диктори яких також є носіями регіональних діалектів, будівництво широко розвиненої мережі транспортних комунікацій, що дозволяє людям легко мігрувати (commuters).

У комерцію і політику приходять все більше людей з нижчих шарів суспільства. Саме їх мова багато в чому сприяє просуванню EE. У зв'язку з демократизацією суспільства стало неперестижно говорити надто правильною

англійською, в деяких випадках перехід на Received Pronunciation (RP) розцінюється як спроба дистанціюватися від співрозмовника. На EE говорила в неофіційній обстановці принцеса Діана, нею говорить принц Гаррі, в особистій вимові і слововживанні королеви Єлизавети помітні зрушення в бік EE також.

Найбільш явним відмінністю EE від SE є фонетична складова. Особливістю Британії є відсутність регіональних характеристик у мові представників вищих верств суспільства. В EE, як і в інших формах регіональних варіантів, спостерігаються яскраво виражені територіальні вимовні особливості.

Д. Роузварн відносить до них, крім ряду просодичних характеристик, вокалізацію *l* (*miwk* замість *milk*), горлову вимову проривних в консонантному оточенні, вимовляння *g* на кінці слів типу *thing*, *sing*, дифтонгізацію в словах типу *four*, *pour*, монофтонгізацію деяких дифтонгів в словах типу *purity*, *super* і деякі інші [Rosewarne 1994, p. 5].

У вимові носіїв EE зазвучали явні ознаки, характерні для лондонського Cockney: випадання початкового *h* (*'orse* замість *horse*), зникнення назального в закінченні *ing* (*goiŋ*'), поява звуку *r* там, де його немає на письмі (*saw-r-it* замість *saw it*) і ін.

В області граматики зміни носять послідовний характер переходу від синтетизму до аналітизму, які почалися ще в англосаксонський період і проявляються в послідовному руйнуванні узгоджених категорій і зміцненні сутнісних, номінативних категорій, розхитуванні і ліквідації залишкових узгоджених граматичних категорій [Trudgill 1999, p. 73].

Це виражається у використанні читача конструкції замість присвійного відмінка (*baker shop* замість *baker's shop*), втрати прислівникового суфікса *-ly*, так що визначити категорію слова можна тільки по порядку слів у реченні. В EE індикатор 3-ї особи однини *-s* у дієслів втрачається, практично не використовується форма минулого часу *were*, тільки *was*.

Будучи слабконормованою формою мови, ЕЕ використовує подвійне заперечення, утворює множину всіх іменників за регулярним типом (*tooth – tooths*), не диференціює вживання вказівних займенників ні за кількістю (*these book*), ні за категорією віддаленості (*this house over there*).

У лексиці також спостерігається помітне схожість ЕЕ і Cockney, оскільки ЕЕ запозичив у лондонського діалекту його найяскравішу рису – римований сленг (*rhyming slang*).

Наприклад, *Britney Spears = beers*.

Інші приклади нової лексики взяті з електронного ресурсу <http://www.britishcouncil.org/ru>:

Plonker - дурень; *our kid* - молодший брат або сестра; *knock on* – відвідайте кого-небудь; *nesh* - мерзлякуватий; *bevvie* - алкогольний напій.

Носії регіональних діалектів в свою чергу стурбовані сильним впливом лондонських діалектів на інші діалекти, зокрема на ліверпульський акцент (*Liverpudlian*), що представляє собою суміш ірландського і уельського з англійським, який був описаний в 1880 році Олександром Еллісом. Дослідник сучасного ліверпульського акценту Ендрю Хамер стверджує, що молоді люди до 30 років під впливом Cockney вимовляють *thick* як *fick*, *Smith* як *Smiff*, *fink* замість *tink*, *i bruvver* замість *brudder*. Е. Хамер стверджує, що ЕЕ загрожує національним діалектам. RP використовують тільки 3 відсотки населення Великобританії і 1,5 мільярда жителів інших країн.

Описані вище випадки запозичення з діалекту в діалект П. Традгілл позначив терміном «вирівнювання» (*leveling*) в його первісному розумінні. Пізніше цей термін стали застосовувати для ситуації наближення діалекту до норми під її впливом.

В даний час в Англії спостерігається протилежна ситуація, характерна для ЕЕ – ненормативні структури переходять в статусно вищу сферу вживання, замінюючи собою норму, причому захоплюють такі області вживання, які колись були основою норми – радіо, телебачення.

2.2. Особливості територіальної диференціації лексики в сучасній українській мові

Процес, протягом якого здійснюється формування діалектного та нарічного складу, представлено в структурі кожної з національних мов, інспірований безпосередніми процесами групування людей навколо певної території, діяльністю колонізаційних рухів, взаєминами, що виникали в багатовіковій історії певного народу з представниками інших народів, тощо.

Українське діалектне різноманіття представлено трьома ключовими наріччями, кожне з яких складається з окремо виділених діалектів і говорів.

1. Статус першого та найдавнішого, себто такого, що зберегло якнайбільше архаїчних мовних рис, діалектологи віддають північному, або поліському наріччю. В якості ареалів проживання носіїв зазначених діалектних практик науковці виділяють Чернігівщину, північну Сумщину, Київщину, Житомирщину, Рівненщину та Волинь. Відзначається також поширеність північних говорів у південних районах Білорусі.

Північна говіркова група представлена таким діалектним розгалуженням:

- східнополіським, або діалектом Лівобережного Полісся;
- середньополіським, або діалектом Правобережного Полісся;
- західнополіським, або діалектом Волинського Полісся (із суміжними з ним підляськими, або надбузько-поліськими, говірками) [Півторак 2011, с. 52].

2. Вагомою складовою діалектного різноманіття української мови постає діалектний склад, представлений південно-східним наріччям. В якості ареалів проживання носіїв зазначених діалектних практик науковці виділяють південні частини Сумщини й Київщини, Харківщину, Луганщину, Донеччину, Полтавщину, Дніпропетровщину, Запоріжжя, Херсонщину, Черкащину, Кіровоградщину, Миколаївщину, Одещину, Крим, а також суміжні з північно-східним українським кордоном російські землі.

Зауважимо, що на територіях, що охоплюють Черкащину, Кіровоградщину, Миколаївщину, Одещину, говіркове домінування діалектів південно-східного наріччя представлено не в усіх районах.

Південно-східна говіркова група представлена таким діалектним розгалуженням:

- середньонаддніпрянським діалектом (київським та полтавським говорами);
- слобожанським діалектом;
- степовим діалектом.

3. Одним із найоригінальніших явищ на мапі діалектного різноманіття української мови постає діалектний склад, представлений південно-західним наріччям. В якості ареалів проживання носіїв зазначених діалектних практик науковці виділяють Вінниччину, Хмельниччину, Тернопільщину, Львівщину, Івано-Франківщину, Буковину, Закарпаття, південні райони Житомирщини, Рівненщини, Волині, окремі райони Черкащини, Кіровоградщини, Миколаївщини, Одещини. Частково відзначається побутування південно-західних говірок української мови й на території інших країн, представлених Польщею, Чехією, Румунією, Словаччиною.

Південно-західна говіркова група представлена таким діалектним розгалуженням:

- волинсько-подільським діалектом (південноволинським та подільським говорами);
 - галицько-буковинським діалектом (наддністрянськими, покутсько-буковинськими, східнокарпатськими, надсянськими, західнокарпатськими, або гуцульськими говорами);
 - карпатським діалектом (північнокарпатськими, або бойківськими, середньокарпатськими, західнокарпатськими, або лемківськими говорами)
- [Півторак 2011, с. 52].

Для загальної картини, що описує закономірність членування кожної мови стосовно її діалектів, характерною постає суттєва складність, інспірована перипетіями багатовікової народної історії. Якщо порівняти процеси формування діалектного різноманіття української мови із аналогічними процесами в сусідніх слов'янських мовах, можна визначити значно більшу ускладненість зазначених процесів, адже якщо групування сучасних українських говірок та діалектів відбувається з огляду на трикомпонентну систему наріч, представлену північним, південно-західним та південно-східним напрямками, то, наприклад, у білоруській мові зазначена модель групування представлена двома компонентами, представленими південно-західним та північно-східним наріччями, а в російській мові також відзначається домінування двокомпонентної схеми, представлені двома наріччями – південним та північним.

Для меж, за якими відбувається поширення явищ діалектного рівня в україномовному говірковому складі, характерним постає явище взаємного перехрещення, що підкріплюється при діалектологічному мапуванні послугуванням ізоглосним пасмом, за допомогою якого здійснюється окреслення території, що знаменує те, наскільки поширеним є на ній певне явище мовного характеру [Півторак 2011, с. 52].

Для різних діалектних явищ характерною є притаманність для них зазвичай різних меж поширення, відтак, для різних ареалів та ізоглос, за умови перетину мовної території в найбільш різноманітних напрямках, характерною може поставати наявність збігів, порівняно близьких або віддалених проходжень відносно одне одного. Там, де ізоглосна мережа характеризується більшим загущенням, відзначається наявність меншої говіркової однорідності. Своєю чергою, для району на діалектній території, де ізоглосна мережа загущена найменше, себто, де наявна найбільша говіркова однорідність, характерною постає ядрова функційність відносно зазначеного діалекту [Аркушин 2004, с. 13].

Межа, де послуговуються зазначеними ізогласами, становить територію, найбільш сприятливу для яскравого спостереження за говірками, структура яких сповнена різними ознаками сусіднього говіркового матеріалу, відтак, вони характеризуються перехідністю. Прикордоння північного, південно-західного та південно-східного наріч може бути назване своєрідною смугою говіркової перехідності.

Ними послуговуються для позначення понять, що в українській літературній нормі вже наділені іншими назвами. Зазначена діалектизна група є найчисельнішою за представництвом своїх одиниць у діалектному мовленні. В її межах актуальним є виокремлення таких підтипів:

- 1) власне лексичних, або словникових діалектизмів;
- 2) етнографічних діалектизмів, або ж етнографізмів;
- 3) лексико-семантичних діалектизмів.

Власне-лексичні діалектизми наділені функційністю своєрідних дублетів стосовно літературних відповідників. Так, зокрема, *гірську стежину* в діалектному мовленні називають *плаєм*, *торбу* – *тайстрою*, *дядька* – *вуйком*, *відро* – *путнею*.

Послугування етнографічними діалектизмами, або ж етнографізмами, відбувається у тих випадках, коли для слів на позначення предметів одягу, побуту, виробничих інструментів та явищ, характерною постає поширеність лише в межах певної місцевості. Загальний словниковий склад етнографічних діалектизмів містить тісний зв'язок із природно-географічним тлом, на якому провадиться побут та господарська діяльність у певному регіоні, де вони побутують. Так, зокрема, в межах південно-західного наріччя визначаються такі яскраві діалектизми, як *бануш* на позначення кукурудзяного кулешу, що зварений на сметані, *кептар* на позначення верхнього хутряного одягу, позбавленого рукавів. У межах північного наріччя *лампачем* називають неопалену цеглу, що містить домішки соломи, а *підкатом* – навіс, яким послуговуються, аби зберігати сільськогосподарський

реманент. Південно-східне наріччя також сповнене етнографізмами, якими послуговуються для позначення територіально прив'язаних реалій. Так, зокрема, на позначення верхнього одягу, що має відлогу, але позбавлений рукавів, використовують лексему *кобеняк*, а лексема *балабухи* використовується для позначення виду печива.

Для лексико-семантичних діалектизмів, за визначенням С. П. Бевзенка, характерною є об'єднаність спільною етимологією, що попри однакове звучання наділяє їх у межах різних говорів мови сукупністю різних значень [Бевзенко 2010, с. 181]. Так, зокрема, носії південно-західних говорів на позначення великого битого шляху послуговуються лексемою *гостинець*, яка в південно-східних говірках та у літературному варіанті української мови має значення, співвідносне з літературною лексемою подарунок.

З-поміж лексичних діалектизмів доречним постає виокремлення семантичних та фразеологічних діалектизмів.

Підгрупа семантичних діалектизмів представлена словами, що характеризуються наявністю додаткових значеннєвих відмінностей у власному діалектному вживанні. Так, зокрема, в різних українських діалектах *аркан* може позначати як мотузку, на яку припинають худобу, так і різновид танцю.

Підгрупа фразеологічних діалектизмів представлена сукупністю стійких словосполучень, що різняться із літературними усталеними виразами наявністю діалектних фонетичних, граматичних, лексичних особливостей. Так, зокрема, на позначення процесу даремного базікання в літературній мові послуговуються фразеологізмом *розводити теревені*, а в поліських говорах на позначення зазначеного процесу використовують фразеологізм *хармани плести*. Тут ідеться про говіркові приказки, прислів'я та решту подібних висловів.

ВИСНОВКИ

Процес, протягом якого здійснюється формування діалектного та нарічного складу, представлено в структурі кожної з національних мов, інспірований безпосередніми процесами групування людей навколо певної території, діяльністю колонізаційних рухів, взаєминами, що виникали в багатовіковій історії певного народу з представниками інших народів, тощо.

Українське діалектне різноманіття представлено трьома ключовими наріччями, кожне з яких складається з окремо виділених діалектів і говорів.

1. Статус першого та найдавнішого, себто такого, що зберегло якнайбільше архаїчних мовних рис, діалектологи віддають північному, або поліському наріччю. В якості ареалів проживання носіїв зазначених діалектних практик науковці виділяють Чернігівщину, північну Сумщину, Київщину, Житомирщину, Рівненщину та Волинь. Відзначається також поширеність північних говорів у південних районах Білорусі.

2. Вагомою складовою діалектного різноманіття української мови постає діалектний склад, представлений південно-східним наріччям. В якості ареалів проживання носіїв зазначених діалектних практик науковці виділяють південні частини Сумщини й Київщини, Харківщину, Луганщину, Донеччину, Полтавщину, Дніпропетровщину, Запоріжжя, Херсонщину, Черкащину, Кіровоградщину, Миколаївщину, Одещину, Крим, а також суміжні з північно-східним українським кордоном російські землі. Зауважимо, що на територіях, що охоплюють Черкащину, Кіровоградщину, Миколаївщину, Одещину, говіркове домінування діалектів південно-східного наріччя представлено не в усіх районах.

3. Одним із найоригінальніших явищ на мапі діалектного різноманіття української мови постає діалектний склад, представлений південно-західним наріччям. В якості ареалів проживання носіїв зазначених діалектних практик науковці виділяють Вінниччину, Хмельниччину, Тернопільщину, Львівщину,

Івано-Франківщину, Буковину, Закарпаття, південні райони Житомирщини, Рівненщини, Волині, окремі райони Черкащини, Кіровоградщини, Миколаївщини, Одещини. Частково відзначається побутування південно-західних говірок української мови й на території інших країн, представлених Польщею, Чехією, Румунією, Словаччиною.

Сучасну діалектологічну ситуацію в Великобританії не можна назвати простою: північні діалекти поділяються на три підгрупи; середні діалекти – на десять підгруп; східні – на п'ять; західні – на дві підгрупи; південні – на десять підгруп. Фактично, кожне графство в Англії відрізняється своїм діалектом, не кажучи про Шотландію, Уельс, Північну Ірландію. Необхідно додати, що всі ці діалекти «живі», люди ними послуговуються.

Лексичні діалектизми української та англійської мови позначають поняття, для яких у літературній мові є інші назви. В її межах актуальним є виокремлення таких підтипів:

- 1) власне лексичних, або словникових діалектизмів;
- 2) етнографічних діалектизмів, або ж етнографізмів;
- 3) лексико-семантичних діалектизмів.

Власне-лексичні діалектизми наділені функційністю своєрідних дублетів стосовно літературних відповідників. Послугування етнографічними діалектизмами, або ж етнографізмами, відбувається у тих випадках, коли для слів на позначення предметів одягу, побуту, виробничих інструментів та явищ, характерною постає поширеність лише в межах певної місцевості. Загальний словниковий склад етнографічних діалектизмів містить тісний зв'язок із природно-географічним тлом, на якому провадиться побут та господарська діяльність у певному регіоні, де вони побутують. Т

Для лексико-семантичних діалектизмів характерною є об'єднаність спільною етимологією, що попри однакове звучання наділяє їх у межах різних говорів мови сукупністю різних значень.

РЕЗІЮМЕ

Курсову роботу було присвячено темі дослідження територіально диференційованої лексики в англійській та українській мовах. Метою роботи було дослідити особливості територіальної диференціації словникового складу мов за допомогою порівняльного аналізу інформації та систематизації знань щодо формування діалектного та нарічного складу. Отримані результати свідчать про різноманітність лексичних діалектизмів української та англійської мов, такі як власне лексичні, етнографічні та лексико-семантичні, їх функціонування та значення. Територіальний чинник є важливим критерієм для поділу мовного матеріалу на різні варіанти мов, такі як місцеві діалекти. Виявлено, що тема є дуже актуальною, оскільки територіальна диференціація лексики є відображенням мовної ситуації та номінативних потреб в сучасному суспільстві, а також впливає на літературну форму мови та дозволяє розширити межі пізнання словникового складу.

Ключові слова: територіальна диференціація лексики, мовний матеріал, місцеві діалекти, діалектизми, словниковий склад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркушин Г. Л. Західнополіська діалектологія. Луцьк, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 257 с.
2. Аркушин Г.Л. Іменний словотвір західнополіського говору. Луцьк: Вежа, 2004. 764 с.
3. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: У двох томах. Луцьк: Вежа, 2000.
4. Бевзенко С. П. Практичні заняття з української діалектології: навч.-метод. посібник для студентів філологічного фак-ту. Одеса, 2013. 96 с.
5. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. К. : Вища шк., 2010. 246 с.
6. Бевзенко С. П. Українська діалектологія: збірник вправ і завдань. К. – Одеса, 2014. 128 с.
7. Ващенко В. С. Полтавські говори. Харків, 2017. 540 с.
8. Гриценко П., Хобзей Н. Лінгвістичний атлас – від створення до інтерпретації. Львів, 2006. 432 с.
9. Кондратюк О. Молодіжний сленг як мовне явище. *Незалежний культурологічний часопис*. 2005. № 38. С.24-31.
10. Куриленко В.М. Деякі закономірності словотвору в поліських говорах (лінгвогеографічний аспект). *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Випуск 34. Частина 2. Львів, 2004. С. 107-115.
11. Нужна К. Соціолінгвістичні особливості молодіжного мовлення Франції : автореф. ... дис. канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2015. 17 с.
12. Півторак Г. П. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови : (Іст.-фонет. нарис). К. : Наук. думка, 2011. 277 с.
13. Римашевський Ю. Соціальний компонент у семантиці слова. *Соціолінгвістичні студії*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2010. С. 240-245.

14. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
15. Biber D., Leech G., Conrad S., Finegan E. Longman Grammar of Spoken and Written English. Essex: Pearson Education, Limited, 2003. 487 p.
16. Rosewarn D. Estuary English. Times Educational Supplement. 1984. Vol. 19. Pp. 29-37.
17. Rosewarn D. Estuary English: Tomorrow's RP? *English Today*. Vol. 10/1, 1994. Pp. 3-8.
18. Trudgill P The Dialects of England. 2 ed., Blackwell Publishers, 1999. 320 p.